

Antikorupcinis švietimas: Lietuvos atvejis

Aušra Vaisvalavičiūtė

*Kauno technologijos universitetas
K. Donelaičio g. 20, 44239 Kaunas*

Korupcijos prevencija yra gana naujas ir vis daugiau atgarsio bei dėmesio sulaukiantis reiškinys Lietuvoje. Pripažįstant, kad kova su korupcija bus efektyvi tik įtraukus į ją įvairių visuomenės sluoksnių, vis dažniau akcentuojama antikorupcinio švietimo būtinybė. Straipsnyje atskleidžiama antikorupcinio švietimo problematika Lietuvoje, išryškunami esminiai antikorupcinės teisinės bazės, antikorupcinio švietimo projektu, antikorupcinio švietimo įgyvendinimo aspektai. Taip pat pabrėžiamas dviprasmiškas žiniasklaidos vaidmuo kovojant su korupcija bei supažindinama su antikorupcinių institucijų veikla antikorupcinio švietimo srityje.

Raktažodžiai: *korupcija, kova su korupcija, švietimo sistema, antikorupciniai įstatymai, antikorupcinis švietimas, antikorupciniai projektai, antikorupcinės institucijos, žiniasklaida.*

Keywords: *corruption, fighting against corruption, education system, anticorruption laws, anticorruption education, anticorruption projects, anticorruption institutions, mass media.*

Įvadas

Vienas svarbiausių kovos su korupcija elementų yra antikorupcinis švietimas. Lietuvoje pastaruosiu metu įsisiūbuoja antroji kovos su korupcija „banga“, paremta įvairių visuomenės sluoksnių mokymu, tyrinėtojų bei mokslininkų veikla, antikorupciniais tyrimais bei verslininkų mokymusi vadovauti be kyšių. Be to, palyginti su kitomis posovietinėmis šalimis, mūsų valstybė šioje srityje yra padariusi didelę pažangą [7, p. 8].

Antikorupcinis judėjimas yra gana naujas fenomenas jaunos demokratijos valstybėse, todėl jis dažnai susiduria su nemažomis kliūtimis, nes piliečių sąmoningumas ir pilietinė savimonė yra gana žema, socialinių institucijų veikla šiose šalyse nėra tokia įtakinga kaip Vakarų šalyse. Švietimas yra viena aktyviausių socialinių sričių, kurios veikla gali teigiamai veikti korupcijos prevenciją. Žmonių noras kurti skaidrią visuomenę yra neįmanomas be bendruomenės sąmoningumo ir švietimo programų, apimančių šeimą, bendrojo lavinimo bei aukštąsias mokyklas. Vienas iš esminių veiksmų, siekiant

užkirsti kelią korupcijai, yra naujo visuomenės požiūrio formavimas ir pagarbos sąžiningai bei skaidriai bendruomenei diegimas [50].

Valdžios institucijos be visuomenės pagalbos yra nepajėgios susidoroti su korupcijos reiškiniu, todėl kova su korupcija yra įmanoma tik kooperuojant bei integruojant „įvairius skaidrumo sistemos veiksmus – valstybę, pilietinę visuomenę ir privatų sektorių“ [53, p. 264]. Pasak „Transparency International“ ideologo J. Pope, piliečiai privalo reikšti ir ginti savo vertybes bei neatiduoti šios funkcijos valdžios institucijoms ar pareigūnams [44, p. 133-135]. Visuomenės nariai gali pasiūlyti įvairių kovos su korupcija būdų. Taip pat visuomenės atstovai galėtų atlikti viešosios tarnybos veiklos kontrolės funkciją, išrinkti visuomenės atstovai būtų savotiška grandis tarp bendruomenės narių ir tarnybos [47].

Pilietinės visuomenės įtraukimas į kovą su korupcija yra vienas geriausių būdų, padedančių vyriausybėms taikyti antikorupcines priemones ir propaguoti nepakantumą korupcijai visuose visuomenės sluoksniuose [17, p.13]. Jei valstybės valdžia ir gyventojai kartu kovos prieš korupciją, galimybės pasiekti gerų rezultatų labai padidės, pvz., bus greičiau ir efektyviau užtikrinta žmogaus teisių apsauga bei skaidrus ir aiškus sprendimų priėmimas, pagerinta valstybės tarnautojų darbo, viešojo administravimo kokybė, padidinta valstybės tar-

Aušra Vaisvalavičiūtė – Kauno technologijos universiteto Viešojo administravimo katedros doktorantė.
El. paštas: ausra.vaisvalaviciute@ktu.lt

Straipsnis įteiktas redakcijai 2007 m. birželio mėn.; recenzuotas; parengtas spaudai 2007 m. rugpjūčio mėn.

nautojų atsakomybė, piliečiai ims labiau pasitikėti valstybe, stabilizuosis rinkos mechanizmai ir pan. Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad visuomenės vaidmuo valstybės gyvenime yra didesnis tada, kai valstybė nesugeba susidoroti su korupcija [17, p. 79]. Demokratija „gali padėti apriboti korupciją, jei ji teikia žmonėms alternatyvių būdų nepasitenkinimui reikšti, o pareigūnams teikia paskatų eiti savo pareigas“ [46, p. 172].

Norint tikėtis efektyvios gyventojų paramos, būtina vykdyti antikorpucinį visuomenės švietimą, kuris yra bene pagrindinė priemonė, galinti užtikrinti kovos su korupcija ir privačiame, ir viešajame sektoriuose veiksmingumą.

Lietuvos visuomenė korupcijos reiškinių suvokia gana paviršutiniškai, stokojama įvairių vadybinių, ekonominių, teisinių žinių apie korupcijos esmę, todėl nesugebama pamatyti socialinių šio reiškinių priežasčių bei būdų jai įveikti [41, p. 69]. Pavyzdžiui, Specialiųjų tyrimų tarnybos užsakymu „TNS Gallup“ 2005 m. gruodžio mėn. atlikus sociologinį tyrimą „Lietuvos korupcijos žemėlapis 2005“, paaiškėjo, jog daugiau kaip pusė apklaustų gyventojų (59 proc.) ir įmonių vadovų (54 proc.) nenorėtų dalyvauti antikorpuciniėje veikloje ir neskubėtų pranešti apie žinomus korupcijos atvejus (36 proc. apklaustų gyventojų bei 32 proc. įmonių vadovų apie tai nepraneštų ir 41 proc. gyventojų bei 47 proc. įmonių vadovų apie korupcijos atvejus praneštų priklausomai nuo aplinkybių) [21; 22; 23].

Toks ribotas korupcijos suvokimas, atsakomybės už savo veiksmus stoka, moralinis neįturtumas sukelia piliečių beviltiškumo jausmą, kad jie nėra pajėgūs kovoti ar pasipriešinti tokiai veiklai. Lietuvos visuomenė apie korupcijos apraiškas dažniausiai sužino iš žiniasklaidos, tačiau jos perduodama informacija neretai būna išpūsta, paviršutiniška ir ne visuomet šiuo klausimu atspindi realią padėtį. Lietuvos visuomenė privalo gauti tikslią, paremtą konkrečiais faktais, tyrimais informaciją apie korupciją bei kovą su ja ir taip formuoti savo antikorpucines nuostatas. Todėl viena iš prioritetinių antikorpucinės veiklos krypčių turi būti visuomenės švietimas [41, p. 69].

Šio straipsnio tikslas – remiantis įvairios literatūros korupcijos tematika (S. Roce-Ackerman, J. Pope, B. Michael, S. Vaitiekas, J. Palidauskaitės, A. Dobrynino, R. Vingevičiūtės, K. Čilinsko ir kt.) analize, antikorpuciniais teisės aktais, atvejo analize bei su korupcija susijusių tyrimų rezultatais išryškinti teigiamus bei neigiamus antikorpucinio švietimo Lietuvoje aspektus. Siekiant šio tikslo, apžvelgta antikorpucinė teisinė bazė, atskleisti an-

tikorpucinio švietimo įgyvendinimo valstybės tarnautojų ir pareigūnų mokymo bei bendrojo lavinimo ir aukštojo mokslo sistemose aspektai, taip pat aptartas žiniasklaidos bei antikorpucinių institucijų vaidmuo šviečiant visuomenę.

1. Antikorpucinės teisinės bazės apžvalga

Antikorpucinio visuomenės švietimo mūsų valstybėje svarbą patvirtina įvairūs sociologiniai tyrimai, su korupcija kovojančių institucijų, įstaigų ar organizacijų per ilgą laiką sukaupta patirtis. Tačiau net ir patys tobuliausi įstatymai ar antikorpucinės programos nebus veiksmingos, jei visuomenė jų nežinos, neišmanys ar nerems. Todėl vis dažniau pasigirsta argumentų, kad, užuot kovojus su korupcijos pasekmėmis, būtina vykdyti prevenciją ir šviesti visuomenę, ne tik identifikuojant korupcijos žalą, bet ir nurodant pasipriešinimo jai galimybes.

Šalyje veikiančys įstatymai kartu su visuomenės pagalba turi puikią galimybę susivienyti prieš korupciją. „Teisinė sistema bus pajėgi įgyvendinti etinius standartus kovojant su korupcija tik tada, kai visuomenė tam tikrą elgesį apibrėžia kaip korumpuotą ir remia teisinę sistemą, kuri įstatymais įtvirtina tą suvokimą ir numato kovos su ja priemones“ [40, p. 109].

Žmonės ne visada suvokia, jog jie patys ir yra ta jėga, kuri sukuria korupciją, bet kartu gali padėti su ja susidoroti. Todėl būtina šviesti visuomenę, pabrėžiant, kad sėkminga kova su korupcija daug priklauso ne nuo valdžios, o nuo jos pačios noro tam priešintis. Tokios nuostatos yra išreikštos ir Lietuvos Respublikos antikorpuciniuose teisės aktuose, kurių esminiai akcentai pateikti *1 lentelėje*.

Antikorpucinį švietimą Lietuvoje reglamentuojanti teisinė bazė yra gana išsami, praktiškai be priekaištų, pripažįstama, kad tinkamai informuota visuomenė yra bene svarbiausias kovos su korupcija elementas, nurodyti siekiai, priemonės labai gražūs ir beveik tobuli, tačiau realus jų įgyvendinimas stringa. Nors šiuo metu yra realizuota daugiau kaip pusė Nacionalinės kovos su korupcija programos priemonių, tačiau galutiniai tikslai nepasiekti, nepakankamai koordinuojama teisėsaugos ir valstybės institucijų, visuomenės ir nevyriausybinų organizacijų veikla. [60]. Skiriama nepakankamai dėmesio antikorpucinio teisinio reglamentavimo tobulinimui, o Nacionalinėje kovos su korupcija programoje numatytos priemonės įgyvendinamos gana formaliai, todėl institucijoms neretai kai kurias jų tenka įgyvendinti iš naujo [27].

Nepakankamas finansavimas taip pat stabdo efektyvų antikorpucinio švietimo priemonių įgyvendinimą, pvz., STT savo biudžete antikorpuciniam švietimui skiria tik apie 2-3 proc. savo biudžeto lėšų [27; 28]. Daž-

niausiai antikorupcinės priemonės įgyvendinamos finansuojant užsienio donorams, pvz., Pasaulio bankui, Transparency International organizacijai ir pan. [7, p. 9].

2. Lietuvos valstybės tarnautojų ir pareigūnų antikorupcinio švietimo užuomazgos

Valstybės tarnautojai, politikai, pareigūnai taip pat yra visuomenės dalis, o jų pilietinė pozicija labai svarbi antikorupcinių nuostatų formavimo priemonė, todėl būtina ugdyti ir šių asmenų savimone bei moralę, nes „jokia specialioji tarnyba nieko negalės padaryti, jeigu institucijos vadovai remis arba dangstys korumpuotus asmenis. Prieš korumpuotą sistemą dirbti iš išorės yra beviltiška“ [53, p. 277].

„Visuomenės gyvenimas laisvoje visuomenėje, laisvosios rinkos ir demokratinės politikos sąlygo-

mis yra paremtas elementariu pasitikėjimu. Jeigu piliečiai nepasitiki politikais, policija ar kariuomene, bankais ar teismais, gydytojais ar mokytojais, pardavėjais ar tiekėjais, makleriais ar žurnalistais, vadinasi, laisva visuomenė neegzistuoja, nes laisvos visuomenės pagrindas yra pasitikėjimas visuomeninėmis institucijomis“ [53, p. 278].

Lietuvoje valstybės tarnautojų, politikų ir pareigūnų antikorupcinio švietimo sistema dar tik mezgasi: siūlomos idėjos, rengiami projektai ir t. t. Nors daugelis į darbą priimtų valdžios atstovų prisiekia sąžiningai vykdyti savo pareigas, tačiau neretai tokie jų moraliniai įsipareigojimai traktuojami kaip tam tikras formalumas, ir viskas tuo baigiasi. Dažniausiai į Lietuvos valstybės tarnautojų bei pareigūnų antikorupcinį švietimą žiūrima tik per etikos kodeksų prizmę.

1 lentelė. Antikorupcinį švietimą reglamentuojančių teisės aktų charakteristikos

Teisės aktas	Pagrindiniai akcentai
Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programa (1999 m. sausio 15 d. Nr. 62)	Korupcijos prevencijos sėkmė daug priklauso nuo antikorupcinių visuomenės nuostatų, kurių neįmanoma suformuoti be atitinkamos valstybės gyventojų švietimo politikos [33].
Nacionalinė kovos su korupcija programa (2002 m. sausio 17 d. Nr. IX – 711)	<ul style="list-style-type: none"> • Visuomenės parama kovos su korupcija priemonėms įgyvendinti. • Įtraukti gyventojus į kovą su korupcija, atskleisti moralinę, visuomeninę ir finansinę korupcijos žalą, nurodyti pasipriešinimo jai galimybes bei skatinti gyventojus nesitaikstyti su korupcija ir aktyviai su ja kovoti. • Glaudus tarpinstitucinis bendradarbiavimas; bendradarbiavimas su žiniasklaida, nevyriausybinėmis organizacijomis. • Mokomosios programos švietimo ir mokslo sistemoje. • Numatyti visuomenės įtraukimo į kovą su korupcija būdai ir priemonės¹: įvairių visuomenės sluoksnių atstovų apskritojo stalo susitikimai², mokslinės praktinės kovos su korupcija konferencijos, valstybės tarnautojų antikorupcinio mokymo kursai ir kt. • Akcentuojamas žiniasklaidos vaidmuo³, supažindinant Lietuvos Respublikos gyventojus su korupcijos keliamu pavojumi, skatinant juos nesitaikstyti su korupcija bei aktyviai su ja kovoti [25].
Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas (2002 m. gegužės 28 d. Nr. IX – 904)	<p>Antikorupcinis visuomenės švietimas turi būti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vykdomas kaip neatskiriama visuomenės švietimo dalis, siekiant puoselėti asmens dorovę, ugdyti pilietiškumą, asmens teisių ir pareigų visuomenei, Lietuvos valstybei sampratą ir užtikrinti korupcijos prevencijos tikslų įgyvendinimą. • vykdomas visų tipų ir lygių švietimo įstaigose pagal parengtas švietimo programas, per visuomenės informavimo priemones ir kitais būdais. Valstybės ir savivaldybių įstaigos per visuomenės informavimo priemones ir kitais būdais turi teikti gyventojams informaciją apie savo veiklą kovojant su korupcija [24].

¹ Šių nuostatų įgyvendinimas atsispindi realioje antikorupcinių institucijų veikloje (dalis priemonių jau dabar yra įgyvendinta visiškai arba iš dalies).

² Tai viena iš tinkamiausių antikorupcinio švietimo formų.

³ Išsamiau apie žiniasklaidos vaidmenį formuojant antikorupcines Lietuvos visuomenės nuostatas bus kalbama tolesniame šio straipsnio skyriuje „Žiniasklaidos vaidmuo“.

2006 m. rugsėjo mėn. buvo priimtas LR Politikų elgesio kodeksas, kuriame numatyta, kad politikai privalo laikytis aukščiausių moralės normų. Tačiau, nepaisant gražių jame išdėstytų nuostatų, kodeksas yra neišbaigtas, gana abstraktus, nenumatantis politikams sankcijų už netinkamą elgesį ir daugiausia susijęs tik su viešąja politikų veikla [32]. Vienas svarbiausių šio kodekso trūkumų tas, kad jame nėra konkrečių nuostatų, kurios apribotų politikų galimybę įsivelti į korupcinius santykius bei normų reikalaujančių iš politikų skaidrumo ir patikimumo, taip pat nenustatyta etikos reikalavimų Respublikos Prezidentui, Europos Parlamento nariui, politikams, kurie vadovauja partijoms ir pan. [8, p. 58].

Jokių etikos reikalavimų bei atsakomybės prieš visuomenę nenumatyta ir Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatyme (1990 m. Nr. I-606): nors jo 20 straipsnis yra pavadintas „Politinių partijų atsakomybė“, tačiau jame kalbama tik apie turtinius reikalus: „Politinė partija atsako pagal savo prievoles jai nuosavybės teise priklausančiu turtu. Politinė partija neatsako pagal savo narių prievoles, o nariai neatsako pagal politinės partijos prievoles“ [9, p. 35; 26].

Kai kurios Lietuvos institucijos ar atskirų profesijų atstovai, suvokdami savikontrolės mechanizmo būtinumą arba antikorpucinės veiklos svarbą, kuria savo etikos kodeksus ar taisykles [42, p. 289]. Kaip pavyzdį būtų galima paminėti LR muitinės pareigūnų etikos kodeksą, pagal kurį, vykdydami savo pareigas, muitinės darbuotojai privalo būti teisingi, objektyvūs, nešališki, vengti elgesio, kurį galima suprasti kaip reikalavimą duoti kyšį, ir pan. [38].

Etikos kodeksus turi ir Valstybės kontrolės (Pareigūnų tarnybinės etikos kodeksas), Specialiųjų tyrimų tarnybos (Pareigūnų elgesio kodeksas), Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos (Tarnautojų tarnybinės etikos kodeksas) darbuotojai, teisėjai (Lietuvos Respublikos teisėjų etikos taisyklės) ir kitų profesijų atstovai [11; 29; 30; 31]. Šie kodeksai nustato valdininkų, pareigūnų, teisininkų ir kitų profesijų atstovų elgesio moralinius principus, draudimus, pvz., Lietuvos Respublikos teisėjų etikos taisyklėse nurodyta, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, privalo nepasiduoti įvairių asmenų ar grupių įtakai, negali priimti dovanų, paslaugų, jei tai daroma norint paveikti nagrinėjamos bylos eigą, ir pan. [30].

Lietuvoje egzistuoja 2002 m. LR Vyriausybės patvirtintos Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės. Jose apibrėžti veiklos ir elgesio principai, kurių turi laikytis valstybės tarnautojai, įgyvendin-

dami savo teises, vykdydami teisės aktuose nustatytas pareigas bei funkcijas, ir didinti visuomenės pasitikėjimą valstybės tarnautojais. Šiose taisyklėse akcentuojama, kad valdininkai turi gerbti žmogų ir valstybę, vykdydami savo pareigas, privalo būti teisingi, elgtis nesavanaudiškai, padoriai, nešališkai, atsakingai, pavyzdingai ir užtikrinti savo veiklos viešumą [34].

Antikorupcinio valstybės tarnautojų ir pareigūnų mokymu bei etinių priemonių laikymosi jų veikloje užtikrinimu rūpinasi Lietuvos viešojo administravimo institutas, Finansų ministerijos mokymo centras, Klaipėdos universiteto Tęstinių studijų institutas, Lietuvos kultūros darbuotojų tobulinimosi centras, Muitinės mokymo centras, viešoji įstaiga „NPR“ ir kt., kurie į savo mokymo programas yra įtraukę kursus apie valstybės tarnautojų etiką, viešųjų ir privačių interesų derinimą, vyriausybės veiklos kokybės gerinimą, kovą su korupcija, korupcijos prevenciją ir pan. [7, p. 12; 57].

Antikorupcinio valstybės tarnautojų ir pareigūnų švietimu rūpinasi ir LR Specialiųjų tyrimų tarnyba, organizuojanti bei rengianti antikorpucinio švietimo seminarus įvairių Lietuvos valstybės bei savivaldos institucijų darbuotojams, kurių metu supažindinama su korupcijos reiškiniu, priežastimis, žala, kovos su korupcija sistema, kryptimis, korupcijos tyrimų rezultatais, nagrinėjami konkretūs kovos su korupcija klausimai ir pan. [28].

Valdžios atstovų moralumas yra be galo svarbus veiksnys siekiant įtraukti visuomenę į kovą su korupcija. Bet koks antikorpucinis gyventojų švietimas bus neefektyvus, o antikorpucinio švietimo projektai bevaisiai, jei žmonės nepasitikės juos propaguojančiais asmenimis.

Vis dėlto susitelkimas tik prie etikos kodeksų kūrimo negarantuoja valdininkų veiklos skaidrumo, moralumo ar didesnės atsakomybės, juolab, kad pasekmės už nekorektišką, korumpuotą elgseną yra labiau moralinio, psichologinio pobūdžio nei, pavyzdžiui, materialinio ar finansinio, kuris Lietuvos atveju būtų veiksmingesnis. Reikėtų sugriežtinti valdžios atstovų atsakomybę už savo veiksmus ar priimamus sprendimus, jų antikorpucinis švietimas neturėtų apsiriboti vienkartiniais mokymo seminarais ar kursais, o būti vykdomas nuolat ir sistemingai.

3. Antikorupcinis švietimas bendrojo lavinimo ir aukštojo mokslo sistemose

Siekiant įgyvendinti Lietuvos teisės aktuose numatytus antikorpucinio švietimo tikslus, norint skatinti visuomenės aktyvumą bei suinteresuotumą

kovoje su korupcija, ugdyti jaunimo antikorpines nuostatas, buvo parengta bei įgyvendinta nemažai projektų. Pagrindinės jų charakteristikos apžvelgtos 2 lentelėje.

2 lentelė. Antikorpinių projektų charakteristikos

Data	Projektas	Pagrindiniai akcentai
2002 m. rugsėjo 19 d. – 2003 m. gruodžio 31 d.	<i>Švietimas prieš korupciją</i> ¹ .	Dalyviai: įvairių Lietuvos miestų mokyklų mokytojai. Tikslas – šviesti visuomenę bei skleisti informaciją apie korupcijos prevenciją, ugdyti aktyvią pilietinę jaunimo poziciją korupcijos atžvilgiu. Bendrojo lavinimo mokyklų mokytojams buvo parengta antikorpinio ugdymo programa bei metodinės rekomendacijos, kaip integruoti ją į bendrąjį ugdymo turinį [49].
2004 m. vasario 1 d. – gruodžio 20 d.	<i>Antikorpinių švietimo programų tobulinimas ir sklaida</i> ²	Ugdyti vertybines nuostatas ir plėtoti gebėjimus, reikalingus susiformuoti jaunų žmonių bei jų ugdytojų pilietinei pozicijai korupcijos atžvilgiu. Parengta papildoma mokomoji medžiaga mokytojams, strateginiai antikorpinės veiklos planai, parengti pedagogų kvalifikacijos tobulinimo programos lektoriai ir projekto idėjų skleidėjai devyniose šalies mokyklose [2].
2002 – 2003 metai	<i>Jaunimas prieš korupciją</i> ³	Ugdyti jaunąją kartą antikorpine dvasia, būti sąžiningiems bei aktyviai kovojantiems prieš šį reiškinį visuomenės nariais [51].
2004 metai	<i>Skaidrumo ir atskaitomybės didinimas viešajame administravime</i> ⁴	Atliekant sociologinius tyrimus apie korupcijos paplitimą ir suvokimą, palyginti ir stebėti šalies gyventojų korupcijos suvokimo dinamiką [48].
2002 – 2004 metai	<i>Korupcijos prevencija švietiant, informuojant ir sąmoninant visuomenę</i> ⁵	Sukurta ilgalaikė jaunimo antikorpinių nuostatų ugdymo sistema, įdiegtas antikorpinis švietimas aukštųjų mokyklų mokymo programose, užtikrintas didesnis antikorpinės informacijos prieinamumas visuomenei, parengta metodinė priemonė „Antikorpinis ugdymas aukštojoje mokykloje“ ⁶ , atliktas korupcijos sampratos aukštosiose mokyklose sociologinis tyrimas [15; 16].
2005 – 2007 metai	<i>Tarptautinis projektas „Švietimas prieš korupciją“</i> ⁷	Užkirsti kelią korupcijai, ugdyti pilietinį sąmoningumą kuriant ir įgyvendinant antikorpines švietimo programas mokytojams ir vietos bendruomenėms, ugdyti projekte dalyvaujančių nevyriausybinių organizacijų socialinę kompetenciją [50].
2006 m. sausio 1 d. – 2006 m. gruodžio 31 d.	<i>Tarptautinis projektas „Jaunimas už skaidrumą“</i> ⁸	Parengti viešųjų institucijų veiklos skaidrumo monitoringo modelius, numatyti būdus, pasitelkus švietimą skleisti juos bendruomenėje, parengti jaunimą naudotis viešųjų institucijų veiklos kontrolės mechanizmais [12].

¹ Koordinatorius – Šiuolaikinių didaktikų centras [49].

² Koordinatorius – Šiuolaikinių didaktikų centras. Skirtas bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviams, mokytojams, mokyklų bei vietos bendruomenėms [2].

³ Orientuotas į vietinės ir centrinės valdžios institucijų atstovus, studentus bei aukštesniųjų klasių moksleivius, vietinių bendruomenių narius [51].

⁴ Projektą vykdė Jungtinių Tautų vystymo programa, STT ir TILS [48].

⁵ Vykdytojas LR STT. Orientuotas į aukštųjų mokyklų programas [15].

⁶ Leidinys „Antikorpinis ugdymas aukštojoje mokykloje“ – tai metodinė priemonė, skirta aukštųjų mokyklų dėstytojams ir studentams, kurioje pateikiamos dėstomųjų dalykų programos ir išplėstiniai paskaitų planai, atspindintys antikorpinio ugdymo galimybes socialinių mokslų studijų programose [16].

⁷ Projekte dalyvauja šalių (Lietuvos, Armėnijos, Azerbaidžano, Bulgarijos, Gruzijos, Kirgizstano, Kosovo, Rusijos, Ukrainos, Rumunijos) komandos, kurias sudaro projekto partnerių organizacijos nariai, mokytojai ir dėstytojai. Šalių komandos yra atsakingos už projekto veiklą ir jos sklaidą projektui pasibaigus [50].

⁸ Projektas adresuotas 13-18 metų Lenkijos ir Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviams, savivaldybių tarnautojams bei vietos bendruomenėms [12].

Antikorupcinio švietimo projektuose numatytos priemonės, tikslai, uždaviniai yra gana konkretūs, orientuoti į visuomenės antikorupcinių nuostatų formavimą, pasiekti rezultatai leidžia tikėtis, kad realus jų įgyvendinimas palaipsniui suformuos pilietiškai aktyvią, pakankamai žinių apie korupcijos fenomeną turinčią kartą, kuri bus pajėgi pasipriešinti korupcijos apraiškoms. Vis dėlto, realus projektuose numatytų priemonių įgyvendinimas kelia į bendrojo lavinimo bei aukštojo mokslo sistemą skinasi gana lėtai: tai yra naujas reiškiny, trūksta lėšų, dažniausiai antikorupcinio ugdymo disciplinos yra laisvai pasirenkamos, o ne privalomos.

Remiantis projektais „Švietimas prieš korupciją“ bei „Antikorupcinio ugdymo programų tobulinimas ir skaida“, buvo sukurta „Antikorupcinio ugdymo galimybės bendrojo lavinimo mokykloje: metodinė priemonė“, kurios tikslas – „ugdymo vertybines nuostatas ir plėtoti gebėjimus, reikalingus susiformuoti jaunų žmonių pilietinei pozicijai korupcijos atžvilgiu“ [3]. Joje taip pat numatyta, kad antikorupcinis ugdymas mokyklose gali būti formalus (į bendrojo ugdymo programas įtraukiant antikorupcinio švietimo elementus) bei neformalus, t. y. skatinant įvairias pilietines akcijas, organizuojant moksleivių konferencijas ir kitus renginius [3].

Tarptautiniais projektais „Švietimas prieš korupciją“ bei „Jaunimas už skaidrumą“ tikimasi prisidėti prie korupcijos mažinimo ir pilietinio sąmoningumo ugdymo juose dalyvaujančiose šalyse, sukurti tokius metodus ir priemones, kurios ateityje leis pagerinti valdžios ir vietos bendruomenės santykius bei padės įveikti abipusį nepasitikėjimą, įtraukiant jaunimą į visuomeninio gyvenimo skaidrumo veiklą, bus įveiktas pilietinis pasyvumas, abejingumas ir pan. [12; 50].

2003 m. gruodžio mėn. Lietuvos studentų atstovybių sąjungos užsakymu „Socialinės analizės grupė“ atliko tyrimą „Korupcijos reiškinys Lietuvos aukštosiose mokyklose“. Tyrimas vyko keturiolikoje universitetų ir dvidešimt penkiose kolegijose. Iš viso buvo apklausti 1006 dieninių skyrių studentai (po 503 iš kolegijų bei universitetų) [6; 45].

Išanalizavus šio tyrimo rezultatus, paaiškėjo, kad korupciją studentai suvokia kaip kyšininkavimą (23 proc.), nesąžiningumą (20 proc.) bei naudojimąsi tarnybine padėtimi (13 proc.). Smulkių dovanų (ar paslaugų) teikimo (ar gavimo) aukštųjų mokyklų studentai nelaiko korupcija [6; 45].

33 proc. tyrime dalyvavusių studentų prisipažino, kad jiems yra tekę duoti kyšį dėstytojui, 45 proc. teigė girdėję, jog tai teko daryti jų kolegoms, 6 proc. yra davę kyšį aukštųjų mokyklų darbuoto-

jams, o 2 proc. – studentų atstovybių darbuotojams. Populiariausia kyšio davimo forma – „susimesti“ dovanai prieš egzaminą (tai teko daryti 52 proc. studentų; vidutinė kyšiui išleista suma – 126 Lt). Tokius respondentų veiksmus daugiausia lėmė draugų, bendramokslų siūlymas (43 proc.), pačių apsisprendimas (22 proc.), apie tai davė suprasti kyšio gavėjas (19 proc.) [6; 45].

60 proc. apklaustųjų studentų teigė, kad kyšio davimas visiškai išsprendė problemą, 29 proc. – jog problemą išsprendė tik iš dalies, o 4 proc. liko nusivylę [45]. Vis dėlto, respondentai neturėjo aiškios nuomonės apie tai, kas daro nusikaltimą: ar tik imantis kyšį, ar ir jį duodantis asmuo [6].

Tyrimas „Korupcijos reiškinys Lietuvos aukštosiose mokyklose“ nėra pakankamai išsamus ir visapusiškas, pvz., tyrimo metu nebuvo apklausti vakarinių ar neakivaizdinių studijų studentai, dėstytojai, aukštųjų mokyklų administracijos darbuotojai. Vis dėlto jo rezultatai sulaukė didelio atgarsio visuomenėje bei atskleidė, jog korupcijos problema aukštojo mokslo sistemoje egzistuoja ir dėl didelio korupcinės veikos latentiskumo kovoti su ja šioje terpėje yra sudėtinga: abipuse nauda suinteresuoti ir daugelis studentų, ir dėstytojų.

Tai, kad mūsų valstybės įstatymuose bei kituose teisės aktuose reglamentuojamos antikorupcinio švietimo nuostatos nėra vien tik teoriniai formalumai, atskleidžia ir šio straipsnio autorės atlikta atvejo analizė, kuri leidžia teigti, kad Lietuvos aukštosios mokyklos nėra abejingos kovai su korupcija ir į savo mokymo programas įtraukia temas ar net atskirus studijų modulius apie korupcijos fenomeną, t. y. atveria duris antikorupciniam jaunimo švietimui.

Į Kauno technologijos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Viešojo administravimo magistrantūros studijų programą įtrauktas „Valdymo ir korupcijos“ studijų modulis, kuriuo siekiama ugdyti studentų supratimą apie korupcijos daromą žalą geram valdymui įvairiose visuomenės gyvenimo srityse, korupcijos reiškinio sudėtingumo suvokimą, profesinių standartų, antikorupcinių įstatymų ir elgesio kodeksų svarbą bei kūrimo metodologiją ir pan. Tikimasi, kad studentai, išklausę šį modulį, sugebės analizuoti, vertinti, tirti korupcijos apraiškas įvairiose visuomeninio gyvenimo srityse, etikos infrastruktūros ir antikorupcinės kultūros svarbą kovojant su korupcija [54].

„Valdymo ir korupcijos“ modulį sudaro 12 temų, kuriose analizuojamas korupcijos fenomenas bei jo apibrėžties problema, korupcijos atsiradimo teorijos, priežastys, pasekmės, rūšys, moksliniai korupcijos tyrimo metodai ir metodologinės problemos, interesų konfliktas, antikorupcinė politika,

teisinė bazė ir elgesio kodeksai, antikorpūcinės kultūros kūrimas [54].

Studentai, išklaušę „Valdymo ir korpūcijos“ modulį, turėtų gauti pakankamai žinių apie korpūciją bei supratimą, jog šią visuomeninę žaizdą galima užgydyti, kad realus kovos su korpūcija veiksmingumas priklausot nuo pačių žmonių sąmoningumo, atsakomybės, moralinių vertybių ir galiausiai nuo jų noro priešintis korpūcijos apraiškoms: visuomenė pati ją sukūrė, vadinasi, tik ji pati ir gali jai užkirsti kelią.

Panašios temos gvildenamos ir Šiaulių universiteto studijų modulyje „Korpūcija ir antikorpūcinė politika“. Šiame modulyje siekiama supažindinti studentus su korpūcija kaip kompleksine problema, pateikti studentams korpūcijos sampratų įvairovę ir padėti suformuoti teisingą požiūrį į šį reiškinį, atskleisti korpūcijos priežastis bei jos žalą, išdėstyti korpūcijos prevencijos sistemos Lietuvoje įgyvendinimą ir pan. [13].

„Valdymo ir korpūcijos“ bei „Korpūcijos ir antikorpūcinės politikos“ moduluose akcentuojama kovos su korpūcija svarba, kalbama apie korpūcijos fenomeno sudėtingumą, jo keliamą grėsmę. „Korpūcijos bei antikorpūcinės politikos modulyje“ labiau orientuojamasi į teorinį korpūcijos faktų nagrinėjimą, o „Valdymo ir korpūcijos“ modulio programoje numatyta ne tik perteikti teorines žinias, bet kartu ir per darbus komandose, įvairias diskusijas, su korpūcijos reiškiniais susijusių situacijų tyrimus ir analizes ugdyti sisteminių ir kritinių studentų mąstymą bei antikorpūcinį jautrumą. Šiame modulyje daug dėmesio skiriama ir elgesio kodeksų, kaip vienos iš korpūcijos prevencijos priemonių, bei antikorpūcinės kultūros kūrimo analizei.

Korpūcijos ir antikorpūcijos klausimai analizuojami ir Mykolo Riomerio universiteto studijų „Viešojo administravimo pagrindų“, „Atskirų nusikalstamumo rūšių kriminologinės charakteristikos“, „Korpūcijos kontrolė ir prevencija“, Vytauto Didžiojo universiteto „Valstybės tarnautojo etikos“ programose, kuriose apžvelgiamas korpūcijos reiškinys, jo priežastys, pasekmės, etikos kodeksai, tarptautinių organizacijų korpūcijos tyrimai, antikorpūcinės programos ir pan. [5; 14; 56; 58]. Pvz., programos „Korpūcijos kontrolė ir prevencija“ pagrindinis tikslas – padėti studentams išsiugdyti sisteminių ir netoleruojantį požiūrį į korpūcijos fenomeną, žinoti prevencijos priemones, teisinio reglamentavimo specifiką. Tikimasi, kad pabaigę šį kursą, studentai gebės identifikuoti korpūcines veikas, žinos nacionalinių bei tarptautinių antikorpūcinių teisės aktų pagrindines nuostatas bei jų taikymo

problematiką, sugebės atlikti korpūcijos rizikos analizę, vertinti teisės aktus antikorpūciniu aspektu ir pan. [14].

4. Žiniasklaidos vaidmuo

Lietuvos Respublikos nacionalinėje kovos su korpūcija programoje akcentuojama, kad vykdant antikorpūcinį švietimą didelis vaidmuo tenka būtent žiniasklaidai, kuri turi supažindinti gyventojus su korpūcijos keliamu pavojumi, skatinti juos nesi-taikstyti su korpūcija, aktyviai su ja kovoti [25].

Žiniasklaida turi informuoti apie korpūcijos reiškinis, diegti piliečiams pasitikėjimą savo jėgomis, skatinti netoleruoti korpūcijos, neduoti kyšių kelių policininkams, medikams, neleisti visų piliečių vardu priimti neteisėtų ar tik tam tikriems asmenims palankių sprendimų [41, p. 70]. Taip turi būti skatinamas pilietinės visuomenės aktyvumas, mažinamas skepticizmas ir pasyvumas.

Kalbant apie žiniasklaidos vaidmenį vykdant visuomenės švietimą, reikėtų atkreipti dėmesį ir į tą faktą, kad dažniausiai formuojamas neigiamas įvaizdis apie valdininkus, politikus ir kitus visuomeninius veikėjus. Lietuvos spaudoje galima rasti daugybę publikacijų apie prasižengusius valdžios atstovus, tačiau informacijos apie tai, kodėl už jų paslaugas kas nors turi mokėti, kodėl valdžia turi tiek galių, kad be jos įsikišimo neįmanoma priimti net ir nevalstybinės svarbos sprendimų, kaip kovojama su korpūcija, kas jau padaryta ir kas dar yra daroma, kaip baudžiami (nubausti) prasikaltę valdininkai, ne tiek jau ir daug [59]. „Nemažai žiniasklaidos pateiktų korpūcinių nusizengimų lieka neatskleisti, todėl formuojamas teisės saugos ir teisėtvarkos institucijų bejėgiškumo ir neefektyvumo įvaizdis, o tai veikia visuomenės pasitikėjimą valdžios institucijomis“ [39, p. 25].

Labai dažnai dėl žiniasklaidos suformuoto įvaizdžio žmonės pasmerkiami pirma laiko, dar neįrodžius jų kaltės. Žurnalistai gana retai patys išsiaiškina kokią nors valstybės tarnautoją diskredituojančią informaciją. Dažniausiai ji yra „nuleidžiama“ arba neva atsitiktinai pasakoma. Iki teismo sprendimo šnupu ar kyšininkavimu pilietį apšaukusi žiniasklaida tampa patikimu sąjungininku, kai pritrūksta įrodymų teisme, lieka bloga nuomonė apie pilietį [59].

Žiniasklaida dažnai suformuoja neigiamą nuomonę apie valdžią, kuri nemažina, o greičiau didina korpūciją, nes iš patekusio į valdžios postus žmogaus nieko gero, moralaus ir teigiamo negali tikėtis. Pvz., savimi pasitikintys, išsprusę žmonės neneš kyšio valdininkui, tačiau jį nuneš pilietis, žiniasklaidos įtikin-

tas, kad visi valdžios atstovai yra kyšininkai ir kad be kyšio nieko neįmanoma pasiekti [59].

Remiantis 2004 m. elektroninės žiniasklaidos monitoringo korupcijos tema analize, dauguma pranešimų apie korupciją yra skandalinga faktinio pobūdžio informacija [55]. Trūksta analitinių, gilesnių korupcijos reiškinio tyrinėjimų, o tai reiškia, kad informacijos kiekybė nugalė kokybę, ir korupcija tampa gerai parduodama preke [43, p. 94].

Tai, kad žiniasklaidos veikla nėra visiškai skaidri ir jog Lietuvos visuomenės pasitikėjimas žiniasklaida, kaip mažai korumpuota institucija, linkęs mažėti, įrodo TILS inicijuotų tyrimų duomenys. Tyrimų „Lietuvos korupcijos žemėlapis – 2002 m.“ ir „Pagilinti korupcijos tyrimai“ duomenimis, žiniasklaida pas mus buvo vertinama kaip mažiausiai korumpuota institucija [19]. Tuo tarpu remiantis tos pačios institucijos 2004 m. ir 2005 m. atliktų tyrimų duomenimis, galima teigti, kad žiniasklaidą šis reiškinys taip pat paliečia [20; 21].

2007 metais TILS atliktas sociologinis kriminologinis tyrimas atskleidžia, kad beveik 62 proc. apklaustų verslininkų visiškai tiki ir per 29 proc. greičiau tiki, kad nepalankios žiniasklaidos publikacijos bei transliacijos apie konkretų asmenį (įmonę) gali tą asmenį (įmonę) sužlugdyti. Per 49 proc. su savaitiniais žurnalais susidūrusių verslininkų teigia, kad jiems buvo leista suprasti, jog už reklamą tos žiniasklaidos priemonės žurnalistai parengs ir palankią publikaciją apie jų įmonę. Kaip neskaidriausios žiniasklaidos priemonės buvo įvardinti nacionaliniai dienraščiai „Respublika“, „Vakaro žinios“ ir „Lietuvos rytas“, o skaidriausios – „Verslo žinios“, „Valstiečių laikraštis“ ir „LTV“. Vertindami Lietuvos institucijų korumpuotumą, per 79 proc. apklaustų verslininkų mano, kad žiniasklaida yra korumpuota ir labai korumpuota [35].

Lietuvoje nereikalaujama, kad žiniasklaidos bendrovės viešai skelbtų apie savo valdomą turtą, pagrindinius pajamų šaltinius. Dažnai redakcija ir žurnalistai yra neatskirti nuo leidėjo ir savininko, todėl gali kilti klausimų dėl žiniasklaidos priemonių savininkų veiklos teisėtumo, skaidrumo. „Žiniasklaida, jos leidėjai ir savininkai neretai ir patys atstovauja tam tikroms interesų grupėms arba yra paveikti jų įtakos, todėl pasitaiko, kad kova su korupcija, valstybės tarnautojų piktnaudžiavimo tarnyba atvejai ir faktai yra politizuojami, nutylimos ar sušvelninamos „savųjų“ politikų, politinių jėgų „neskaidrumo“ apraiškos. Visa tai mažina žiniasklaidos objektyvumą, menkina pasitikėjimą ja visuomenėje“ [53, p. 289].

Gandais besiremianti žiniasklaida tampa atviresnė politinėms manipuliacijoms ir mažiau apsaugota nuo neteisingų kaltinimų, o tai gali sukelti

visuomenės nepasitikėjimą publikacijų teisingumu bei pačia žiniasklaida [37].

Nors žodžio ir spaudos laisvė yra tiesiogiai susijusi su masinės informacijos priemonių nešališkumu, tačiau žiniasklaida ne visuomet sugeba laikytis tiesos ir teisingumo reikalavimų. Šiuolaikinė žiniasklaida atstovauja pilietinės visuomenės interesams, tačiau „kartu ji gali rūpintis ir savo komerciniais interesais, ir būti viešosios nuomonės manipuliacijos įrankiu dominuojančios valdžios rankose. Viskas priklauso nuo vadinamos „vidinės“ žiniasklaidos ideologijos, kitaip tariant nuo informacijos atrankos, apdoravimo ir skleidimo principų“ [10].

Siekiant sensacijos ar vaikantis kitų tikslų, dažnai skelbiama ne iki galo ir nevisapusiškai patikrinta informacija, pateikiamos nemotyvuotos ar per plačios išvados, teisiškai neužkliūnantys, tačiau realybės neatitinkantys, faktai, kartais pirma laiko paskleidžiamos žinios apie atliekamus tyrimus, ir tuo sutrukdomas teisėsaugos institucijų darbas [53, p. 288; 55]. Dėl tokių veiksmų dažniausiai suformuojama klaidinga visuomenės nuomonė apie korupcijos reiškinį, jų mastą, korumpuotų valdininkų skaičių ir t. t.

Žiniasklaida taip pat yra linkusi į apibendrinimus. Išaiškinus faktą, kad vienas valdininkas paėmė kyšį, labai dažnai formuojama nuostata, kad visi valdininkai yra korumpuoti, o visa biurokratinė sistema sugedus.

Nors Lietuvos žiniasklaidoje vis dažniau atskleidžiamos antikorpucinės iniciatyvos, pvz., pristatomi korupcijos tyrimai, diskutuojama apie parlamentarų, gydytojų, mokytojų etikos kodeksus, pateikiama informacija apie antikorpucines iniciatyvas skatinančių ir vykdančių organizacijų veiklą ir pan., tačiau dažniau ji, užuot skatinusi visuomenę kovoti su korupcija, sukelia korupcijos nenugalimumo išpūdį, sustiprina bejėgiškumo jausmą, socialinį pasyvumą, skepticizmą, t. y. nepadedą formuoti aktyvios visuomenės pozicijos ir pasiręgti priešintis korupcijai [41, p. 70; 55]. Žiniasklaidos korumpuotumas trukdo efektyviai atlikti jai patikėtą antikorpucinio švietimo funkciją bei skatina visuomenės nepasitikėjimą.

Siekiant išvengti žiniasklaidos neskaidrumo ir šališkumo, yra kuriami žurnalistų etikos kodeksai. Lietuvoje taip pat veikia Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas (naujas kodeksas priimtas visuotiniame žurnalistų ir leidėjų susirinkime 2005-04-15, Vilniuje), kuriuo tikimasi užtikrinti skaidrią, objektyvią, laisvą žiniasklaidos veiklą. Kodekse kalbama apie žurnalistų ir leidėjų nepriklausomumą bei jų veiklos skaidrumą, asmens garbės, orumo, privatumo apsaugą, žurnalistų profesinį solidarumą, konkurenciją, žurna-

listų ir jų vadovų tarpusavio išsipareigojimus, atsakomybę už kodekso pažeidimus [36].

Norint padidinti žiniasklaidos atsakomybę, gali būti kuriamos ir žurnalistų tarybos⁴⁰, atliekančios kontroliuojančią (visuomenės nariai gali skūstis tarybai) ir kartu reguliuojančią funkciją. Į tokias tarybas turi būti renkami nepriekaištingos reputacijos, nepriklausomi asmenys, kuriuos visuomenė gerbtų už principingą moralinių vertybių demonstravimą [44, p. 119-128].

5. Antikorupcinių institucijų vaidmuo

Viena pagrindinių antikorupcinį švietimą vykdančių institucijų Lietuvoje – Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnyba, kuri įvairiais būdais, pavyzdžiui, per visuomenės informavimo priemones, teikia informaciją apie Lietuvoje vykdomas korupcijos kontrolės ir prevencijos programas, jų įgyvendinimą, valstybės ar savivaldybių institucijų, įstaigų ar organizacijų vykdomą antikorupcinę veiklą, supažindina su užsienio ekspertų nuomonėmis dėl kovos su korupcija šalyje bei kitose valstybėse vykdomomis antikorupcinėmis programomis ir pan. STT pareigūnai nuolat dalyvauja įvairių tarptautinių ir kitų organizacijų organizuojamuose renginiuose, skirtuose kovai su korupcija, plėtoja santykius su nuolatiniiais partneriais, aktyviai dalyvauja perduodant Lietuvos ir STT kovos su korupcija patirtį pereinamojo laikotarpio valstybėms [27].

STT veikia ir vadinamoji „karštoji“ telefono bei interneto linija, kuri suteikia galimybę visiems Lietuvos gyventojams bet kuriuo paros metu informuoti žinybą apie pastebėtas korupcinio pobūdžio veikas, pareigūnų, valdininkų piktnaudžiavimo atvejus ir t. t.

Įgyvendinant PHARE projektą „Kovos su korupcija administracinių gebėjimų stiprinimas“, kurio tikslas – sumažinti administracinę korupciją stiprinant prevencijos priemones, tyrimų ir STT institucinius gebėjimus, skatinant verslininkų antikorupcinę savimone, – buvo įkurta interneto svetainė, kurią sudaro dvi dalys: pirmojoje dalyje skelbiama viešai prieinama informacija (supažindinama su projektu, jo vykdytojais ir pan.), o antrojoje dalyje pateikiama riboto naudojimo informacija, skirta tik projekte dalyvaujantiems žmonėms [18].

2005 – 2006 metais STT antikorupcinio visuomenės švietimo ir informavimo veikla buvo orientuota į tikslines visuomenės grupes – valstybės tarnautojus ir jaunimą [27; 28].

Minint Jungtinių Tautų paskelbtą Tarptautinę antikorupcijos dieną (2004 m. gruodžio 9-ąją) STT organizavo dvi viešųjų ryšių akcijas:

- „Švietimas prieš korupciją“, kurios metu 10 įvairių šalies regionų bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviai dalyvavo geriausio rašinio, piešinio, diskusijos (pasirinktinai) antikorupcine tema konkursuose.
- Žurnalistų konkursą „Žiniasklaida prieš korupciją“. Akcijos metu buvo kreiptasi į pagrindinius šalies dienraščius, kad šie savo iniciatyva išrinktų ir STT pateiktų jų manymu, geriausias 2005 metų antikorupcines publikacijas. Šios medžiagos pagrindu buvo sukurta internetinė svetainė, kurios lankytojai galėjo atviru balsavimu išrinkti geriausią 2005 m. antikorupcinę publikaciją. Už geriausias publikacijas antikorupcijos tema buvo apdovanoti dienraščių „Šiaulių kraštas“, „Lietuvos rytas“ ir savaitraščio „Ekstra“ žurnalistai [27].

Didelis vaidmuo vykdam antikorupcinį visuomenės švietimą Lietuvoje tenka ir nevyriausybinėms organizacijoms, kurių viena svarbiausių ir labiausiai nusipelnusių šioje srityje NVO yra viešoji įstaiga „Transparency International“ Lietuvos skyrius.

TILS misija yra skatinti gyventojų nepakantumą korupcijai, o pagrindinis veiklos tikslas – skatinti bei organizuoti pilietines antikorupcines iniciatyvas Lietuvoje [4].

TILS yra parengęs nemažai antikorupcinių projektų, kurių vienas – 2003 m. „Antikorupcinės informacijos centro“ (ACRC) sukūrimas - dalyvauja tarptautiniame informaciniame tinkle, analizuoja antikorupcinius teisės aktus ir antikorupcinę veiklą tarptautiniame kontekste, skatina socialines grupes aktyviai domėtis korupcijos/antikorupcijos klausimais ir pan. [1].

TILS darbuotojai taip pat dalyvauja įvairiuose seminaruose, konferencijose, tarptautinėse antikorupcinėse programose, inicijuoja gyventojų apklausas ir t. t. Pavyzdžiui, Atviros Lietuvos fondas ir „Transparency International“ Lietuvos skyrius 2004 m. gruodžio 9 d. surengė konferenciją „Žiniasklaidos vaidmuo konstruojant politinį spektaklį 2“, kurioje buvo analizuojama paslėptos politinės reklamos ir žiniasklaidos korupcijos problematika [52].

Bendradarbiaujant TILS, Baltijos – Amerikos antikorupcinei programai „Antikorupcinis traukinys“ ir Molėtų rajono savivaldybei, 2005 m. kovo 15 – 16 dienomis Molėtuose buvo surengta pirmoji plati konferencija korupcijos prevencijai savivaldoje nagrinėti. Konferencijoje dalyvavo keliasdešimt

⁴⁰ Lietuvoje veikia Lietuvos žurnalistų sąjungos taryba.

įvairių Lietuvos savivaldybių merų bei savivaldybių administracijų vadovų bei atstovų, daugelis Molėtų rajono savivaldybės administracijos darbuotojų [52].

Be šių, prie antikorupcinio visuomenės švietimo prisideda ir kitos nevyriausybinės organizacijos, pavyzdžiui, Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Šiuolaikinių didaktikų centras, Nacionalinė lobistų asociacija ir kt.

Apibendrinimas

Antikorupcinio švietimo situacija Lietuvoje nėra nei labai gera, nei labai bloga – balansuojama per vidurį, pastebima ir teigiamų, ir neigiamų aspektų.

Antikorupcinis švietimas yra gana naujas reiškinys mūsų valstybėje, todėl jį įgyvendinant kyla nemažai problemų. Ganėtinai išsami bei beveik tobula antikorupcinė teisinė bazė, sukurta jaunimo antikorupcinių nuostatų ugdymo sistema, metodinės priemonės bendrojo lavinimo mokykloms, antikorupcinio švietimo modulių įtraukimas į aukštųjų mokyklų studijų programas atskleidžia susirūpinimą korupcijos problema bei norą išgyvendinti ją iš mūsų gyvenimo. Tačiau per menkas antikorupcinio švietimo finansavimas, nepakankamai išplėtotas tarpinstitucinis bendradarbiavimas, dažniausiai tik formalus antikorupcinių priemonių įgyvendinimas valdžios institucijose, tarnautojų etiško elgesio motyvacijos stoka, menkas visuomenės pilietinio sąmojingumo lygis trukdo efektyviai bei veiksmingai formuoti antikorupcines visuomenės nuostatas.

Antikorupcinio švietimo projektai kol kas yra labiau teoriniai ir gana sunkiai realizuojami praktikoje. Valstybės tarnautojų antikorupcinis švietimas daugiausia paremtas mokymu apie etikos kodeksus bei įstatymus, reglamentuojančius valdininkų etiško elgesio klausimus. Nėra tęstinumo valstybės tarnautojų mokyme bei metodikos, kaip patikrinti, ar jie savo veikloje laikosi antikorupcinių nuostatų. Trūksta teorinių studijų antikorupcinio švietimo tematika, gilesnių ir kompleksinių tyrimų šiuo klausimu.

Dvilypis žiniasklaidos vaidmuo antikorupciniame švietime, dažnai perdėtai išpūsta informacija apie valdininkų veiklą dar labiau sustiprina korupcijos nenugalimumo įspūdį ir, užuot skatinant visuomenę kovoti su šio negatyviu reiškiniu, sėjamas nepasitikėjimas valdžios institucijomis, sustiprinamas bejėgiškumo prieš korupciją jausmas, leidžiamas tarpiti visuomenės pasyvumui ir skepticizmui.

Kadangi tik pakankamai informuota, pilietišškai subrendusi, atsakinga, morali visuomenė yra puikus vaistas nuo korupcijos, todėl galima daryti prielaidą, jog korupcija dar ilgą laiką nebus

išgyvendinta iš mūsų gyvenimo, juolab, kad nėra metodikos, kaip išmatuoti antikorupcinio švietimo veiksmingumą ir jo poveikį visuomenės mąstymui, kovos su korupcija rezultatus bus galima įvertinti tik praėjus tam tikram laikotarpiui.

Literatūra

1. ACRC Lietuva. <http://www.transparency.lt/acrc/> [2007 m. balandžio 21 d.].
2. Antikorupcinių švietimo programų tobulinimas ir sklaida. <http://www.vpu.lt/sdc/antikorupcija/kt.htm> [2007 m. kovo 30 d.].
3. Antikorupcinio ugdymo galimybės bendrojo lavinimo mokykloje: metodinė priemonė. <http://www.vpu.lt/sdc/antikorupcija/kt.htm> [2007 m. kovo 30 d.].
4. Apie TILS. <http://www.transparency.lt/apie.php> [2007 m. balandžio 21 d.].
5. Atskirų nusikalstamumo rūšių kriminologinės charakteristikos programa (kodas KKK 1801). Patvirtinta Teisės fakulteto Tarybos 2004 m. gruodžio 2 d. nutarimu http://www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/kriminologijos_katedra/programos/anrkch_prog.doc [2007 m. balandžio 26 d.].
6. Bagdonas, D. Pateikti korupcijos reiškinio aukštosiose mokyklose tyrimo rezultatai. <http://www.vilnensis.vu.lt/nr-38/korupcija.html> [2007 m. liepos 27 d.].
7. Michael, B., Kennon, E., Hansen J. K. The future of Anti-corruption measures in Lithuania. *Viešojo politika ir administravimas*, 2006, Nr. 16, 7-15.
8. Čilinskas, K. Esami ir projektiniai siūlymai dėl teisinio pobūdžio priemonių korupcijos kontrolės ir prevencijos srityje. Kn. *Kaip pažaboti korupciją?* Vilnius: Eugrimas, 2005, 55-98.
9. Čilinskas, K. Piliečių galimybės kontroliuoti politikų elgesį ir profesinės etikos normų laikymąsi. Kn. *Kaip pažaboti korupciją?* Vilnius: Eugrimas, 2005, 34-54.
10. Dobryninas, A. Korupcija žiniasklaidoje: skaidrumo problema <http://www.osf.lt/TransInt/ADobryninoPranesimas.doc> [2006 m. gruodžio 15 d.].
11. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos direktoriaus 2004 m. gegužės 10 d. įsakymas Nr. 34V *Dėl Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos tarnautojų tarnybinės etikos kodekso patvirtinimo. Valstybės žinios*, 2004, Nr. 80-2858.
12. Jaunimas už skaidrumą. <http://www.vpu.lt/sdc/antikorupcija/tp2.htm> [2007 m. birželio 6 d.].
13. Korupcija ir antikorupcinė politika. <http://www.su.lt/article/archive/280/> [2007 m. kovo 20 d.].
14. Korupcijos kontrolė ir prevencija http://www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/fakultetai/teises_fakultetas/studiju_planai/b_tf_bak_stac_perein_06.pdf [2007 m. kovo 20 d.].
15. Korupcijos prevencija šviečiant, informuojant ir sąmoninant visuomenę. <http://www.vpu.lt/sdc/antikorupcija/am.htm> [2007 m. kovo 20 d.].

16. Korupcijos prevencija šviečiant, informuojant ir sąmoninant visuomenę. I komponentas – aukštųjų mokyklų antikorpucinių studijų programų parengimas. <http://www.vpu.lt/sdc/antikorpucija/am1.htm> [2007 m. kovo 20 d.].
17. *Kova su korupcija: praktiniai pavyzdžiai*. Tarptautinio seminaro medžiaga. Vilnius, 2001.
18. Kovos su korupcija administracinių gebėjimų stiprinimas. <http://stt-anti-corruption.lt/lt/index.htm> [2007 m. kovo 30 d.].
19. Lietuvos korupcijos žemėlapis – 2002 m. ir Pagilinti korupcijos tyrimai. <http://www.transparency.lt/tyrimai.php> [2007 m. vasario 5 d.].
20. Lietuvos korupcijos žemėlapis 2004. http://www.transparency.lt/new/index.php?option=com_content&task=blogsection&id=2&Itemid=9&limit=17&limitstart=17 [2007 m. vasario 5 d.].
21. Lietuvos korupcijos žemėlapis 2005. http://www.transparency.lt/new/images/tns_gallup_kz2005_prezentacija_galutinis.ppt [2007 m. vasario 5 d.].
22. Lietuvos korupcijos žemėlapis 2005. http://www.stt.lt/lt/files/sociologiniai_tyrimai/korupcijos_zemelapis_2005.pdf [2007 m. vasario 5 d.].
23. Lietuvos korupcijos žemėlapio 2005 palyginimas su ankstesnių tyrimų duomenimis. http://www.transparency.lt/new/images/tils_prezentacija_kz2005.ppt [2007 m. vasario 5 d.].
24. Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 57-2297.
25. Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. IX-711 *Dėl Nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo*. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 10-355.
26. Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1990, Nr. 29-692.
27. Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos 2005 metų veiklos ataskaita. http://www.stt.lt/lt/files/ataskaita_2005.pdf [2007 m. balandžio 15 d.].
28. Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos 2006 metų veiklos ataskaita. http://www.stt.lt/lt/files/ataskaita_2006_metu_galutinis.pdf [2007 m. gegužės 17 d.].
29. Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnų elgesio kodeksas. http://www.stt.lt/lt/files/elgesio_kodeksas.pdf [2007 m. vasario 26 d.].
30. Lietuvos Respublikos teisėjų etikos taisyklės. <http://www.teismai.lt/savivalda/etika.doc> [2007 m. vasario 26 d.].
31. Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolės pareigūnų tarnybinės etikos kodeksas. http://www.vkontrole.lt/t_aktai_etikos_kodeksas.shtml [2007 m. balandžio 30 d.].
32. Lietuvos Respublikos Valstybės politikų elgesio kodekso patvirtinimo, išgaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 102-3938.
33. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. sausio 15 d. nutarimas Nr. 62 *Dėl organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programos*. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 10-220.
34. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 24 d. nutarimas Nr. 968 *Dėl valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklių patvirtinimo*. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2656.
35. Lietuvos verslininkai bijo žiniasklaidos ir laiko ją neskaidria. http://www.transparency.lt/new/index.php?option=com_content&task=view&id=10826&Itemid=24 [2007 m. gegužės 31 d.].
36. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas. http://www.lzs.lt/link.php?link_id=179&page_menu=5 [2007 m. balandžio 6 d.].
37. Lipštas, A. Žiniasklaidos vaidmuo kovojant su korupcija ir jos galimybės ribojantys veiksniai Vidurio ir Rytų Europos šalyse. <http://www.osf.lt/TransInt/ALipstoPranesimas.doc> [2006 m. gruodžio 12 d.].
38. Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos direktoriaus 2002 m. spalio 18 d. įsakymas Nr. 670 *Dėl Lietuvos Respublikos muitinės pareigūnų etikos kodekso patvirtinimo*. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 111-4958.
39. Palidaukaitė, J. Korupcijos ir atsakomybės problema viešojo administravimo sistemoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 2005, Nr. 13, 25-38.
40. Palidaukaitė, J. *Viešojo administravimo etika*. Kaunas: Technologija, 2001.
41. Palidaukaitė, J., Raudonienė, A. Antikorpucinės kultūros gairės Lietuvoje. *Kultūrologija: Kultūros savitumas ir universalumas*. Vilnius: KFMI, 2004, T. 11, 55-76.
42. Palidaukaitė J., Vaisvalavičiūtė A. Antikorpucinio švietimo Lietuvoje svarba. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Šiaulių universitetas: Šiaulių universiteto leidykla, 2005. p. 287-291.
43. Piliponytė, J. Korupcija: teoriniai bandymai apibrėžti ir paaiškinti. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2004, Nr. 2, 83-95.
44. Pope, J. and Transparency International. *Confronting corruption: the elements of a national integrity system*. TI source book 2000.
45. Rinkevičiūtė, V. Korupcija aukštosiose mokyklose. <http://www.vilnensis.vu.lt/nr-43/kor.html> [2007 m. liepos 27 d.].
46. Roce-Ackerman, S. *Korupcija ir valdžia: priežastys, padariniai ir reforma*. Vilnius: Vaga, 2001.
47. Speville, B. Kodėl antikorpucinėms tarnyboms nesiseka? http://www.transparency.lt/up/1111659310_de_Speville.pdf [2007 m. balandžio 14 d.].
48. STT šiandien ir rytoj. http://www.stt.lt/lt/files/STT_Siandien_ir_rytoj.pdf [2007 m. balandžio 14 d.].
49. Švietimas prieš korupciją. <http://www.vpu.lt/sdc/antikorpucija/bl.htm> [2007 m. balandžio 14 d.].
50. Švietimas prieš korupciją. <http://www.vpu.lt/sdc/antikorpucija/tp1.htm> [2007 m. birželio 6 d.].
51. Teisingumo ministras susitiko su prieš korupciją kovojančiu jaunimu. <http://www.infollex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=20&str=5068> [2007 m. kovo 27 d.].

52. TILS renginiai. http://www.transparency.lt/new/index.php?option=com_content&task=view&id=6&Itemid=7 [2007 m. balandžio 14 d.].
53. Vaitiekus, S. *Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga*. Vilnius: Transparency International Lietuvos skyrius, 2002.
54. Valdymas ir korupcija. KTU studijų modulių duomenų bazė.
55. Valickas, L. Kiek viešumas padeda kovoje su korupcija? Elektroninės žiniasklaidos monitoringas 2004 metais. <http://www.transparency.lt/skaitiniai.php> [2007 m. balandžio 14 d.].
56. Valstybės tarnautojo etika. http://www.vdu.lt/studijos/bakalauro_programos2004/BakAprasymai/viesojoAdm.pdf [2007 m. balandžio 14 d.].
57. Valstybės tarnautojų kvalifikacijos tobulinimo įstaigų sąrašas. <http://www.vtd.lt/index.php?511862952> [2007 m. birželio 7 d.].
58. Viešojo administravimo pagrindų (kodas VAK 3668) programa. http://www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/viesojo_administravimo_katedra/programos/Bakalauro/B_VA_pagrindai.doc [2007 m. balandžio 14 d.].
59. Vingevičiūtė R. Kovoti su korupcija gali tik skaidriai ir viešai savo veiklą vykdanči žiniasklaida. <http://www.lrinka.lt/Pranesim/Vingev.phtml> [2007 m. vasario 5 d.].
60. Vyriausybė pritarė naujoms kovos su korupcija priemonėms. http://www.stt.lt/?news_id=246 [2006 m. kovo 28 d.].

Aušra Vaisvalavičiūtė

Anticorruption Education: Case of Lithuanian Policy

Summary

The purpose of the paper is to analyze both positive and negative aspects of corruption education in Lithuania. Although anticorruption education in Lithuania is a new phenomenon, but it is making a good progress: anticorruption institutions are established, various anticorruption education researches and projects with local and foreign partners are being implemented, anticorruption education system of public servants is formed, methodical training tools for higher schools and universities are prepared. It demonstrates the seriousness of the problem of corruption in the country and a real desire to overcome it. However, insufficient financing of anticorruption education, usually only a formal implementation of anticorruption measures in public institutions, the lack of ethical motivation in civil service, poor wittiness of the society hinder the efficiency of anticorruption education. The projects of anticorruption education are too theoretical and difficult to realize in practice. Anticorruption training in civil service is practically based on codes of ethics, which do not guarantee morality and clearness of their work. The role of mass media in forming anticorruption attitudes of the society is double-faced. Sometimes non-transparent mass media discourages the fight against corruption, distorts real facts and diminishes the activity of the society. There are no methods to measure the efficiency of anticorruption education. Its influence on reducing the corruption will be visible only after some time.

DOI: 10.5755/j01.ppa.0.21.27043